زمان لە پەراوێزی ڕۆمانی دەریاس و لاشەکاندا! … سەدیق سەعید ڕواندزی

دەریاس و لاشەکان، ناوی ڕۆمانێکی دیکەی (بەختیار عەلی)یە، کە لەو ماوانەی ڕابردوودا چاپ و بڵاوکرایەوە. ئەم ڕۆمانە، لە نێوەندی نووسین و ئەدەبی کوردییدا، دەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو، چەندین کتێب و دۆسییەی ئەدەبی و وتاری لە بارەوە نووسرا. زۆربەی ئەو نووسینانە، تەنها لە ڕووی ناوەڕۆکەوە تیشکیان خستە سەر ئەو ڕۆمانەوە. کە باس لە چەمکی شۆڕش و چاوەڕوانییەکان و نائومێد بوونی مرۆڤ دەکەن. بەڵام لایەنێکی گرنگی ئەو دەقەیان فەرامۆشکرد، کە ئەویش زمانی نووسینی ڕۆمانەکەیە لە ڕووی زمانەوانی و چێژو دەربڕینەوە. ئەم ڕۆمانە بە زمانێك نووسراوە، خوێنەر کاتێ دەیخوێنێتەوە، واهەست دەکات وتارێك دەخوێنێتەوە نەك ڕۆمان. چونکە لە گەڵێك شوێنی ڕۆمانەکە، ئەو زمانە زاڵە. بێگومان ساڵانێکی زۆرە، تێگەیشتنێکی جێگیر لای بەشێکی زۆری خوێنەری کورد بەرامبەر بە نووسینەکانی ئەو نووسەرە دروست بووە. ئەویش ئەوەیە، کە نووسینەکانی لە سەرووی ڕەخنەوەن.

ئەم بینینە، لە گەڵێك ئاستدا تا ڕادەی بە موقەدەسکردنی نووسینەکانی بەختیار عەلی چووە. کە خۆی بەردەوام و هەمیشە لە هەموو نووسینەکانیدا، دژی موقەدەس و بە تەوتەمکردنی هەموو شتێك دەوەستێتەوە، بەڵام بۆ نووسینەکانی خۆی بەلایەوە ئاساییە. هەمیشە زۆربەی خوێنەرانی کورد، شوناسی نووسەر لە پێشەوەی شوناسی دەق دەبینن.بەومانایەی، کاتێ نووسەرێك لە ڕووی نووسینەوە ناوبانگ و شوناسێکی دیار وەردەگرێت، ئیدی لایان وایە کە هەر دەقێك و هەر بابەتێك ئەو نووسەرە بینووسێت، ئیدی پرۆفێکتە و شایەنی ڕەخنە لێگرتن نییە بە هیچ جۆرێك.خۆ ئەگەرخوێنەرێکی ئاساییش هەوڵی خوێنەوە و هەڵسەنگاندنی ئەودەقە لە کڵاوە ڕۆژنەیەکی دیکەوە بدات، ئیدی هەم نووسەرەکە و هەمیش خوێنەرە تایبەتییەکانی، بە نەخوێندەوارو بێ ئاگایی لە نووسین و ڕەخنە تۆمەتباری دەکەن. بە بێ ئەوەی بتوانن بە نووسین وەڵامی بدەنەوە. هەموو نووسەرێك مرۆڤە، هەموو مرۆڤێکیش زۆرئاساییە هەڵەیەك بکات، کەواتە کەس لە سەرووی ڕەخنە گرتنەوە نییە. تەنانەت ئەگەر ئەو ڕەخنە، لە زمان و ڕێنووسیش بێت. چونکە زمان بنەمای سەرەکی نووسینە. هەموو زمانێك

ڕێساو پێکهاتەیەکی زمانەوانی خۆی هەیە کە دەبێ پەیڕەو بکرێت. زۆر جار ئەو دەستکاریی و لادانە لە زمان،دەبێتە هۆی شێواندن و تێکدانی بنەمای واتایی زمان. زمان بوونێکی گشتییە، موڵکی نووسەرێك نییە بە تەنها، تاکو چۆنی بووێت بەو شێوەیە پەیڕەوی بکات.لە دەریاس و لاشەکاندا، لە گەلێك شوێن هەست بەو لەنگییەی زمان دەکەین، تا ئەو ڕادەیەی خوێنەر سەیری پێدێت ڕۆماننووسێکی بە ناوبانگی وەها، بەم شێوەیە زمان دابڕێژێت و گوزارشتی لێ بکات. دەریاس و لاشەکان، ڕۆمانێکە وەك هەر ڕۆمانێکی دیکەی ئاسایی، دەشێ خوێنەران لە کڵاوە ڕۆژنەی جیاوازەوە بیخوێننەوە، بەڵام نیشاندانی وەك داهێنانێکی گەورە و ناوازە لە مێژووی ڕۆمانی کوردیدا، بە بڕوای من زێدەگۆییە.ڕۆماننووس هاوشێوەی ڕۆماننووسەکانی دیکەی کورد، درێژدادڕیەکی زۆری لە ڕۆمانەکەی کردووە، ئەگەر لە ڕووی زمانەوە پوخت و کورتی بکەینەوە،ڕەنگە ئەوەی لە ڕۆمانەکەدا گوتراوە، بە چیرۆکێکیش بتوانرێت گوزارشتی لێ بکرێت. لێرەدا وەك خوێنەرێك تەنها دەمانەوێت لە ڕوانگەی دەربڕین و زمانەوە، لە سەر ڕۆمانەکە بوەستین و چەند دەربڕینێکی لێ دەهێنینەوە. بۆنموونە:_

*لا13نووسیویەتی:(برایانی کانیانی نازناوێك بوولە گوندەکەی بابیان بۆیان بەجێ مابوو).نازناو بەجێ نامێنێت، دەمێنێتەوە.گەلێك جار دەڵێین:(نازناوەکەی لە باوك و باپیرانییەوە بۆ مابووەوە).

*لا13نووسیویەتی):ئەلیاس و دەریاس هەردووکییان بە یەك زگ لە دایك بووبوون، لە یەکتری دەچوون).مەگەر بێدەوترێ جمك ئەگەر لە یەکتری نەچن.؟!

*لا24نووسیویەتی:(چایخانەی دامەچییەکان، سەدان یاریکەری دامەچی لێ کۆئەبووەوە).مەگەرناوی چایخانەکە چی بووە؟.

*لا29نووسیویەتی:(حەمامێکی گەرم) زۆرجار ئەگەر شوێنێك زۆرگەرم بێت، دەڵێین: دەتگوت حەمامە!.کەواتەحەمام خۆی گوزارشت لە گەرمی دەکات.

*لا29نووسیویەتی:(تیشکێکی نا ئاشناو، شەوقێکی نادیار). تیشك و شەوق، نا ئاشنا و نادیار، چ جیاوازیەکییان هەیە؟!.

*لا42نووسیویەتی:(خرۆش و حەماس).هەردووکییان یەك واتایان هەیە.

*لا59نووسیویەتی:(هەر کەس ڕستەیەکی توێکڵداری تێ بگرتایە).هەر نووسەرێکی ئاسایی ئەمەی نووسیبا، بە نەخوێندەواریان دائەنا.

*لا62نووسیویەتی:(دەریاس دەنگی دەلەرزی). خۆزگە ڕۆماننووس پێی دەگوتین کە دەنگ چۆن دەلەرزی؟!.

*لا71نووسیویەتی:(ژنانی زل و چۆڵ ئاسا).ژنی بە چۆڵ چواندووە.

*لا74نووسیویەتی:(بە خنکاوێك دەچوو بەرلە دوا هەناسە).جا کە خنکاوبووە، چۆن دوا هەناسەی داوە؟!.

*لا85نووسیویەتی:(تەرمی ژنێك لە بیمارستانەكە خەوتبوو).سەرنج لە تەرم و خەو بدەن!.
*لا86نووسیویەتی:(خودا شتەكانمان بۆ سەهل و ئاسان بكات). سەهل و ئاسان چ جیاوازیەكییان هەیە؟!.ئەم جۆرە دەربڕینانە، لە زمانی میللی و خێڵەكی ئێمە، زۆر دەگوترێنەوە.
*لا93نووسیویەتی:(خەڵكی بوراوەوە لە هۆش خۆچوو). مەگەر بوورانەوە، هەر لە هۆش خۆچوون نییە؟!.
*لا94نووسیویەتی:(بێ عاتیفە بێ هیچ سۆزێك). عاتیفە، هەر سۆز نییە؟!
*لا101نووسیویەتی:(تاریكی نیشتبووە سەریان).
*لا101نووسیویەتی:(تیشكی بێ تینی مۆم).مەگەر مۆم تیشكەكەی هەر بێ تین نییە؟!.
*لا138نووسیویەتی:(دوودڵی و ڕاڕایی). هەردووكییان هەریەكن.
*لا140نووسیویەتی:(لەسەر گۆڕەكەی ژەنەڕال،ئێشكیان گرتبوو،پاسەوانیان گرتبوو).ئێشك و پاسەوان هەریەكن.
*لا142نووسیویەتی):موعجیزەی ئیلاهی). مەگەر موعجیزەی مرۆڤ هەیە!؟.
*لا147نووسیویەتی:(گەرچەكمان نەبێت، ئەم قسانە تەماتەیەكی فلیقاوە ناژی).تا ئێستا، لە ڕۆمانی ڕۆمانی نووسە گەنج و بێ ئەزموونەكانیش، دەربڕینی نابابەتی و نائستاتیكی لەو شێوەیەم نەبینیوە.
*لا150نووسیویەتی:(ئەنجوومەنی كۆمیتە). هەردووكییان بەواتای دەستە دێن.
*لا165نووسیویەتی:(هەموو شەو من خەوتبووم).بە درێژایی شەوە، یان هەموو شەوە!؟.
*لا172نووسیویەتی:(قاوغی فیشەكێكی تەقیو). بێگومان تەقیو زیادەیە، چونكە كە گوتمان قاوغ، مانای وایە گوللەكە تەقێنراوە،یان نەماوە.
*لا181نووسیویەتی:(من لە ئەزموون و تەجروبەوە قسە دەكەم). ئەزموونیش هەر تەجروبەیە، بەڵام بە كوردی.
*لا193نووسیویەتی:(باران بەجۆرێكی دڕندە دەباری).باران، هەر بارانە، میهرەبانی و دڕندەیی لە كوێ بووه؟.
*لا200نووسیویەتی:(گیاندان و ڕوح دەرچوون).گیاندان، هەر ڕوح دەرچوون نییە؟.
*لا204نووسیویەتی:(پاچ و خاكەنازەكەی نایە سەر شانی).درێژدادڕی پەتای نووسینی ڕۆمانووسانی ئەم سەردەمەیە، ئەوەی بەوشەیەك دەوترێت، ئەوان دەیكەنە ڕستەیەك.
*لا215نووسیویەتی:(ئینسان مەخلوقێك نییە شایەنی متمانە بێت).مەگەر هەموو مرۆڤێك بەو شێوەیە یە؟!.
لا250نووسیویەتی:(بەوخەڵكە دەڵێم بەو عالەمە دەڵێم).خەڵك و

عالەم،هەر یەك نین؟!. وێرای ئەمەش، ڕۆمانووس بە شێوەیەك ڕێنووسی هەندێك وشەی نووسیوە، کە من یەکەم جارە ڕێنووسی لەوشێوە دەبینم. لە هەندێك شوێنی ڕستەکاندا، وشە هەیە دەبێ بە جیا بنووسرێت، کەچی بەختیار عەلی بەلێکدراوی نووسیوە، ئەو وشانەشی کە دەبێ بە لێکدراوی بنووسرێن،ئەو بەتەنهای نووسیون. لە زۆری شوێنی ڕۆمانەکەدا، ئەوەم کەوتە بەرچاو.لێرەدا ئاماژە بە هەندێکیان دەدەین:

*لا26(قسەیدەکرد).

*لا41(ڕزگارتانبکات).

*لا92(ئەنجامیبدەیت).

*لا92(رەوانەیکردووم).

*لا197(لکەداریبکەیت).

*(سەرنجدەدەم)

*لا180(بانگیبکات).

*لا181(هەستبکات).

*لا182(سۆراغیاندەکەن).

*لا188(کۆمەکیبکات).

*لا190(ڕزگارمبکات).

*لا202(بۆئەوەی).

لا222(بێدوودڵی)

*لا210(دوایاندەکەوین).

*لا255(تارماییگەلێکیان).

لە ڕاستیدا، نووسینی ئەم وشانە بەو شێوە ڕێنووسە نامۆو ناڕێزمانییە،تەنها لەو ڕۆمانەدا هەیە و بڕواناکەم هیچ نووسەرێکی کورد، ئەوشێوە سەیرە لە نووسینی ڕێنووسی وشەکان پەیڕەو بکات. بێگومان دەقی ئەدەبی بەگشتی و ڕۆمانیش وەك ژانرێك، پێکهاتەیەکی زمانەوانین.زمانیش ڕێساو داڕشتنی تایبەتی خۆی هەیە، نووسەرێك گریمان چەند ناسراو و داهێنەریش بێت،مانای وانییە بە ئارەزووی خۆی بکەوێتە سەروگوێلاکی وشە و چۆنی بووێت بەو شێوەیە دایبرێژێت.چونکە وشەی سادە وناسادە و لێکدراو و چەندین جۆری دیکەش، بە پێی دەربڕین و کۆنتێکسی ڕستە دەگۆڕێن. بۆنموونە: وشەی (دوایاندەکەوین) واتا بە شوێن ئەواندا دەڕۆین، بەڵام مەرج نییە ئەو کردارە بکەین. کەواتە(دوایان)و (دەکەوین) دوو وشەی جیان و دوو واتای جیاوازییان هەیە و نابێ بە لێکدراوی بنووسرێن.چونکە زۆرجار مانای وشەیەکی دیاریکراو، بەداڕشتنی لە نێو ڕستەدا دەگۆڕێت.وەك:(بەڕێ دەکەوین) کەچەند جیاوازیی لە ڕووی ماناوە هەیە

لەگەڵ دەربڕینی(دوایان دەکەوین). ئەمە و زۆر نموونەی تریش.

سەدیق سەعید ڕواندزی

پەراوێز/ دەریاس و لاشەکان، نووسینی: بەختیار عەلی، بابەت: ڕۆمان، ساڵی چاپ 2019..

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی(وشە) ژمارە(313)لە 8/1/2020 بڵاوکراوەتەوە..